

کنجندہ خاں کا کردہ

تالیف:

دکتر ایلا خسروی

زیر نظر:

دکتر سید مہدی موسوی

عضویت علمی دانشکدہ تربیت مدرس

سرشناسه : خسروی، لیلا، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور : گنجینه غار کلماکره [کتاب] / تألیف لیلا خسروی؛ زیر نظر سیدمهدی موسوی کوهپر .
مشخصات نشر : تهران : سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. پژوهشگاه میراث فرهنگی و
گردشگری، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری : ۲۸۱ ص.؛ مصور، جدول .
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۵۳-۱۵-۱

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

موضوع : غار کلماکره

موضوع : لرستان - آثار تاریخی

شناسه افزوده : موسوی کوهپر، مهدی، ناظر

شناسه افزوده : سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری. پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ خ ۵۱۴۴/۲۰۵۱/۱ DRS۲۰

رده بندی دیویی : ۹۵۵۵۲-۵۲۵/۷۹۶

شماره کتابشناسی ملی : ۷۶۳۹

گنجینه غار کلماکره

تألیف : لیلا خسروی

ناشر : پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

نظارت و اجرا : علیرضا ناصری

صفحه آرایي : سمانه واعظی

چاپ نخست : ۱۳۹۲

شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۵۳-۱۵-۱

قیمت : ۱۴۰۰۰۰ ریال

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی : تهران، خیابان مطهری، خیابان لارستان، نبش کوچه افتخاری نیا، شماره ۱۸

تلفن : ۸۸۹۳۴۶۹۲

پست الکترونیکی : ch.publish@yahoo.com

وب سایت : www.richtbook.ir

فهرست مطالب

صفحات

عنوان

ح

مقدمه

فصل اول: مقدمه، پیشینه پژوهشی، موقعیت جغرافیایی و وجه تسمیه غار کلماکره

۱

پیشینه پژوهشی

۴

موقعیت جغرافیایی غار کلماکره

۸

وجه تسمیه غار کلماکره

فصل دوم: اشیاء گنجینه غار کلماکره موجود در داخل و خارج از ایران

۱۲

ظروف ساده و بدون نقش

۱۹

جامها و زیر جامیها

۵۱

لیوانها و سیتولها

۶۰

مشربه های لوله دار

۶۷

آمفوراها

۷۲

ریتونها

۹۳	مجسمه های انسانی و حیوانی
۱۱۲	ظروف مجسمه ای انسانی و حیوانی
۱۳۸	زیورآلات
۱۴۱	ادوات تشریفاتی
۱۴۷	اشیاء تزئینی و نمادین

فصل سوم: مطالعات فنی و بررسی تکنیک ساخت اشیاء گنجینه کلماکره

۱۷۲	بررسی و شناخت فلزات و مواد به کار برده شده برای ساخت اشیاء کلماکره
۱۸۴	مطالعات متالوگرافی اشیاء فلزی کلماکره

فصل چهارم: بررسی کتیبه های منقور روی اشیاء

۱۸۷	کتیبه‌ای به خط میخی و زبان آشوری نو
۱۹۰	کتیبه‌ای به خط آرامی کهن
۱۹۳	کتیبه‌هایی به خط میخی ایلامی
۱۹۹	تجزیه و تحلیل کتیبه‌ها

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل داده‌ها و نتیجه گیری

۲۵۸	چکیده انگلیسی
-----	---------------

فهرست جداول (کاتالوگها)

صفحات

عنوان

--	--

۲۲۱	کاتالوگ ۱ - ظروف ساده و بدون نقش
۲۲۲	کاتالوگ ۲ - جامها و زیرجامیها
۲۲۹	کاتالوگ ۳ - لیوانها و سستولها
۲۳۰	کاتالوگ ۴ - مشربیه‌های لوله‌دار
۲۳۱	کاتالوگ ۵ - آمفوراها
۲۳۲	کاتالوگ ۶ - ریتونها
۲۳۵	کاتالوگ ۷ - مجسمه‌های انسانی و حیوانی
۲۳۷	کاتالوگ ۸ - ظروف مجسمه‌ای انسانی و حیوانی
۲۴۱	کاتالوگ ۹ - زیورآلات
۲۴۲	کاتالوگ ۱۰ - ادوات تشریفاتی
۲۴۳	کاتالوگ ۱۱ - اشیاء تزئینی و نمادین

پیشینه تاریخی مناطق تحت نفوذ حکومت ایلام و کشف گنجینه‌های بزرگ و نفیسی از دوران ایلام نو در سالهای اخیر که در نقاط مختلف این گستره پهناور جغرافیایی پراکنده هستند، موضوعات بسیار مهمی است که می‌بایست مورد توجه پژوهشگران علاقمند به هنر و صنعت فلزکاری کهن و ذوب فلزات در دنیای باستان قرار گیرد. گرچه تاکنون تلاشهای فراوانی برای آشکار نمودن شیوه‌های فلزکاری در دوران باستان به عمل آمده، اما هنوز نیاز به مطالعات فراگیرتر و منظم‌تر به خصوص در این دوره تاریخی که تاکنون هیچ‌گونه پژوهش علمی صورت نگرفته، احساس می‌گردد. انجام این پژوهش نقطه آغازین یک برنامه پژوهشی عظیم و فراگیر در زمینه فلزکاری کهن در غرب ایران است. رفتن آن شکارچی لر به دنبال شکار خود در غار کلماکره منجر به کشف گنجینه‌ای ارزشمند از یک سلسله حکومتی محلی گمنام شد. اشیایی که از این گنجینه در ایران موجود است، تنها قطره‌ای از دریاست. این گنجینه دنیای عجیبی را به ما معرفی می‌کند و آن‌چه که اهمیت دارد، این است که وارد جزییات زندگی ملتی می‌شویم که به علت کمبود اطلاعات نوشتاری تاکنون نامی از آنها شنیده‌ایم.

آثار هنری لرستان امروزه پس از هزاران سال، هنوز مایه حیرت و شگفتی هنرشناسان است و اغلب آنان زینت بخش موزه‌های جهان و گالریهای خصوصی هستند. این آثار گرانبها از یک طرف گویای زندگی معیشتی و روزمره اقوام سازنده آنها و از سوی دیگر بازگو کننده حیات پس از مرگ و نشان دهنده جهان‌بینی و نگرش آنها به جهان هستی است. با وجود این تمدن و فرهنگ غنی لرستان به فراموشی سپرده شده است و برخلاف نقش مهم آنان در تاریخ ایران و جهان مورد بی‌مهری قرار گرفته است و از آنها فقط به عنوان یک میان پرده تاریخی یاد می‌شود. اگر چه در مورد زندگی اقوام ساکن در این سرزمین چندان تحقیقات تاریخی انجام نشده و منابع قابل دسترسی در این زمینه بسیار اندک و ناچیز است، با وجود این نمی‌شود به کناری نشست و شاهد محو تمدن قومی شد که روزگاری از پیشگامان و پایه‌گذاران فرهنگ و مدنیت در ایران و جهان بودند. توهم انگیزترین مکتب فلزکاری ایران در لرستان پا گرفت و طی چند سده شکوفا ماند. در این سرزمین حفاران غیر مجاز بیش از نقاط دیگر آشفنگی و زیان به بار

آوردند و در آن فقدان داده‌های معتبر باستان‌شناختی، نظریه‌پردازان خود را با بلاتکلیفی و دشواریهای گوناگون مواجه کرده است.

تاکنون طبقه‌بندی و شناسایی دقیق اشیاء فلزی از نقطه نظر فنی و تاریخی در مورد برخی از مجموعه‌های پراکنده انجام شده است. فلزشناسی و بررسی نحوه ساخت این‌گونه اشیاء، به شناسایی و چگونگی سیر تحول فنی هنر و صنعت فلزکاری در ایران باستان کمک می‌کند. سالها پیش در ذهن نگارنده انجام پژوهشی گسترده و جامع درباره گنجینه غار کلمه کره به وجود آمده که مطالعات مقدماتی آن برای پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد نگارنده در دانشگاه تهران انجام شد و اینک نتیجه نهایی این پژوهش را در این رساله ارائه خواهم داد.

باستان‌شناسی تاریخی می‌تواند علاوه بر مردمان دارای سرگذشت مکتوب، مردمان فاقد تاریخ، یعنی کسانی که در روایات و متون تاریخی نامی از آنها نیامده را نیز، مورد مطالعه قرار دهد و قادر است که با بهره‌گیری همزمان از متن (تاریخ مکتوب) و ماده (داده‌های باستان‌شناختی) به حقیقت نزدیک‌تر شده و با تحلیل مواد فرهنگی کشف شده از گذر کاوشهای باستان‌شناسی به بازسازی زندگی روزمره گذشتگان بپردازد. نگارنده نیز در این پژوهش با گونه‌شناسی، مطالعه فنی، بررسی تکنیک ساخت و تزئینات اشیاء، بررسی متون تاریخی و تجزیه و تحلیل باستان‌شناختی کتیبه‌های منقور روی اشیاء به بازسازی سرگذشت یک قوم و سلسله جدید حکومتی در غرب ایران در هزاره اول ق.م خواهد پرداخت که تاکنون نامی از آنان در هیچ کجا نیامده است.

فصل اول

پیشینه پژوهشی

پیشینه پژوهشی

نخستین بار گنجینه غار کلماکره در آذر ماه ۱۳۶۸ توسط یک شکارچی محلی به طور اتفاقی کشف شد. کشف این آثار و تحریک روسایان توسط عوامل محلی و تجار عتیقه، موجب غارت این گنجینه شد. به طوری که به مدت سه سال همه روزه بیش از صد نفر در گوشه و کنار غار مشغول کندوکاو و تخریب آن محیط اعجاب انگیز بودند. در زمستان همان سال بررسی و حفاری غار، در دستور کار معاونت پژوهشی سازمان میراث فرهنگی کشور قرار گرفت، ولی متأسفانه مسأله به طور جدی و اساسی پیگیری نشد، تا این که سرانجام تیم باستان شناس در تیر ماه ۱۳۷۱ جهت انجام کاوش و بررسی به لرستان اعزام شد (معمدی ۱۳۷۲: ۱۰ و ۱۴). ولی بررسی و کاوش در غار بی حاصل بود، زیرا به دلیل سهل انگاری مسئولین، دیگر هیچ اثری از گنجینه باقی نمانده بود و بخش زیادی از اشیاء، در طول این چهار سال به غارت رفته و از ایران خارج شده بودند. بیشتر اشیاء به دبی و دیگر کشورها و تعداد کمی از آنها به ترکیه برده شدند که از این تعداد بخش مهمی از آنها توسط دنباز نویسنده ترک در سال ۱۹۹۳ به چاپ رسید (Donbaz 1993). هنوز تعدادی از اشیاء در ترکیه وجود دارد که منتشر نشدند.

در خارج از ایران نخستین بار در روزنامه Independent مورخ ۰۶/IIIV/۱۹۹۳ و در دیگر روزنامه های غربی و رسانه ها تحت عنوان «Western Cave Treasure» به این گنجینه اشاره شد و در سال ۱۹۹۴ در اینترنت ظاهر شد. حدود ۹۰٪ از اشیاء کلماکره به دست هوشنگ محیبیان عتیقه چسپ معروف در لندن افتاد. او در سال ۱۹۹۵، هیجده قلم از اشیاء را در کتابی با